

Lausuntopyynnön diaarinumero:

VN/5969/2019

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto ei-kaupallisen sijaissynnytyksjärjestelyn sallimista koskevasta muistiosta

Lastensuojelun Keskusliitto kiittää oikeusministeriötä mahdollisuudesta lausua ei-kaupallisen sijaissynnytyksen sallimista koskevasta muistiosta.

Keskusliiton lausunto

Keskusliitto toteaa heti alkuun, että ei-kaupallisessa sijaissynnytyksjärjestelyssä pyrittäisiin mahdollistamaan lapsitoiveen toteutuminen aikuisille, jotka muutoin eivät voisi saada lasta. Keskusliitto tunnistaa ja ymmärtää lapsettomuuden surusta kumpuavia toiveita sijaissynnytyksjärjestelyn mahdollisuudesta säätämiseksi. Koska Keskusliiton tehtävänä on ajaa ja edistää lapsen etua sekä oikeuksia, tarkastelee Keskusliitto kuitenkin tehtävänsä mukaisesti sijaissynnytyksjärjestelyihin liittyviä kysymyksiä lapsen näkökulmasta.

Sijaissynnytyksjärjestely yhtenä lapsettomuushoidon muotona oli Suomessa mahdollista ennen hedelmöityshoitolaain (1237/2006) voimaan tuloa vuonna 2007, jolloin järjestely kiellettiin. Lain esitöiden mukaan järjestelyyn liittyy merkittäviä periaatteellisia ja käytännön ongelmia. Suomen sijaissynnytyksjärjestelyyn liittyvä täysikielto ei kuitenkaan tarkoita, että suomalaisia lapsia ei syntyisi sijaissynnytyksen kautta, vaan vanhempia on hakeutunut sijaissynnytyksjärjestelyihin ulkomaille, jolloin sijaissynnytyksen kautta syntynyt lapsi on tuotu Suomeen ja hänen juridinen asemansa on pitänyt ratkaista. On epäselvää, millaista tukea ja ohjeistusta lapsi, vanhemmat ja sijaissynnyttäjä ovat tällöin saaneet. Keskusliitto tarkastelee tässä lausunnossa ei-kaupallista sijaissynnytyksjärjestelyä lapsen oikeuksien näkökulmasta ja haluaa tuoda esiin näkökulmia, jotka on huomioitava sekä ratkaistaessa, mahdollistetaanko sijaissynnytyksjärjestelyt, että pohdittaessa, millaista säätelyä sijaissynnytyksen mahdollistaminen vaatisi.

Vaikka ei-kaupallisen sijaissynnytyksen sallimista koskeva muistio on hyvin laadittu, ja siinä tuodaan kattavasti esiin monia erilaisia sijaissynnytyksiin liittyviä näkökulmia, jää siinä valitettavan vähäiselle huomiolle sijaissynnytyksen kautta syntyvä lapsi. Keskusliitto huomauttaa, että sijaissynnytyksiä koskevia kysymyksiä tulisi erityisesti käsitellä lapsen edun ja oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Muistiosta lapsen etuun viitataan yleisellä tasolla käsittelemättä sen tarkemmin, että mitä kaikkea lapsen etu sijaissynnytyksjärjestelyssä tarkoittaa. Keskusliitto pitää olennaisen tärkeänä, että pohdittaessa sijaissynnytyksjärjestelyiden mahdollistamista, arvioitaisiin vaikutuksia erityisesti lapsen edun ja oikeuksien näkökulmasta ja mikäli Suomessa mahdollistetaan ei-kaupallinen sijaissynnytyksjärjestely, tulisi tällöin

lainsäädännöllä tarkasti turvata sijaissynnytysjärjestelyillä syntyvän lapsen oikeudet. Tämä edellyttää, että nämä oikeudet tunnustetaan.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. YK:n lapsen oikeuksien komitea on määritellyt, että lapsen etu on yksi yleissopimuksen neljästä yleisperiaatteesta, joita sovelletaan lapsen kaikkien oikeuksien tulkintaan ja täytäntöönpanoon. Lapsen edun käsitteellä on tarkoitus varmistaa sekä kaikkien yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täysimääräinen ja tehokas nauttiminen että lapsen kokonaisvaltainen kehitys, eikä aikuisen arvio lapsen edusta voi ohittaa velvollisuutta kunnioittaa kaikkia yleissopimuksen mukaisia lapsen oikeuksia. Lapsen etu saa näin sisältönsä yleissopimuksen mukaisista oikeuksista ja lapsen edun ensisijaisuuden mukaisesti, sijaissynnytysjärjestelyä tulisi arvioida ensisijaisesti lapsen edun näkökulmasta ja huomioida lapsi useiden eri oikeuksien haltijana.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta sijaissynnytysjärjestelyn kannalta keskeisiä ja sen arvioinnissa olennaisia artikloja ovat ainakin:

Artikla 2, joka velvoittaa sopimusvaltiot kunnioittamaan jokaisen lapsen oikeuksia ilman minkäänlaista syrjintää, mukaan lukien "syntyperään" perustuva syrjintä. Yleiskommentissaan nro 7 (2005) komitea on kehottanut sopimusvaltioita torjumaan syrjintää, joka saattaa kohdistua perinteisistä arvoista poikkeavissa olosuhteissa syntyneisiin lapsiin.

Artikla 6, jonka mukaan sopimusvaltiot tunnustavat, että jokaisella lapsella on synnynnäinen oikeus elämään. Sopimusvaltiot takaavat lapselle henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti. Yleissopimuksen 1 artiklan mukaan lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta lasta. Sopimus ei kuitenkaan ota kantaa siihen, milloin lapsuus alkaa, vaan Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirjan mukaan syntymää edeltävät kysymykset on tarkoituksellisesti jätetty kansalliseen lainsäädäntöön. Kuten muistiossakin todetaan, Suomessa sikiö ei ole itsenäinen oikeussubjekti, vaan kehittyvä ihmisen alku, jota tulee kohdella ihmisarvoisesti ja kunnioittavasti ja sen terveyttä edistävällä tavalla. Sikiöllä ei kuitenkaan ole samoja oikeuksia kuin syntyneellä lapsella, ja sijaissynnytysjärjestelyssä raskaana olevalla henkilöllä – kuten kenellä tahansa raskaana olevalla – on oikeus päättää raskauden kulkuun liittyvistä olosuhteista ja asioista. Tämä puolestaan tarkoittaa, että sijaissynnytysjärjestelyssä, aiotuilla vanhemmilla ei ole oikeutta tehdä ratkaisuja sikiön puolesta. Mahdollisessa säätelyssä tulisi huomioida, miten mahdollinen sijaissynnytysjärjestelystä irtautuminen tapahtuu, ja lisäksi myös, miten toimittaisiin tilanteessa, jossa lapsen kehitys raskauden aikana poikkeaa normaalista, ja hän ei ole tästä, tai jostain muusta syystä tervetullut aiottujen vanhempien tai sijaissynnyttäjän perheeseen.

Artikla 7, jonka mukaan lapsi on rekisteröitävä heti syntymänsä jälkeen ja hänellä on syntymästään lähtien oikeus nimeen ja kansalaisuuteen sekä mikäli mahdollista, oikeus tuntee vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan. *Artikla 8:n* mukaan lapsen oikeutta säilyttää henkilöllisyytensä, myös kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa on kunnioitettava lainsäädännön mukaan, ja milloin lapselta on laittomasti riistetty hänen henkilöllisyytensä osittain tai kokonaan, on sopimusvaltioiden annettava hänelle asianmukaista apua ja suojelua pyrkimyksensä nopeasti palauttaa lapselle hänen henkilöllisyytensä. *Artikla 18:n* mukaan sopimusvaltiot pyrkivät parhaansa mukaan takaamaan, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Ulkomailla toteutetuissa sijaissynnytysjärjestelyissä ongelmia ja epävarmuutta on aiheuttanut lasten epäselvä juridinen asema. Muistion mukaan Suomessa Helsingin hovioikeuden ratkaisu nro 2026 (5.7.2013) on käytännössä määrittänyt suunnan, jolla ulkomaisiin

sijaissynnytystapauksiin liittyviin isyyspäätöksiin on Suomessa tuomioistuimissa suhtauduttu. Keskusliitto pitää tärkeänä, että sijaissynnytystä koskevassa lainsäädännössä säädettäisiin selkeästi, miten oikeudellinen vanhemmuus siirtyy aiotuille vanhemmille. Tulisi myös pohtia sitä harvinaista, mutta mahdollista tilannetta, että sijaissynnyttäjä haluaa pitää lapsen itsellään ja miten tämä tilanne vaikuttaa lapsen etuun ja hänen oikeuksiensa kokonaisvaltaiseen toteutumiseen. Keskusliitto kannattaa, että muistion lainsäädännöllisten hahmotelmien mukaisesti sijaissynnytyjärjestelyyn tulisi hakea erillinen lupa, jonka saaminen vaatisi riittävää juridista ja psykologista ennakkoneuvontaa aiotuille vanhemmille ja sijaissynnyttäjälle. Keskusliitto korostaa, että erityisesti psykologisen tuen tulisi jatkua läpi raskauden ja myös lapsen syntymän jälkeen.

Keskusliitto pitää lisäksi tärkeänä, että jos ei-kaupallinen sijaissynnytyksen mahdollistetaan Suomessa, huomioidaan lainsäädännön tasolla lapsen yleissopimuksen mukainen oikeus tuntea oma alkuperänsä. Tähän liittyen on tärkeää, että lapsen aiotut vanhemmat saisivat tukea ja neuvontaa siihen, miten asiaa lapsen kanssa käsitellään. Jokaisella lapsella on oikeus tuntea oma tarinansa, ja sillä miten se hänelle kerrotaan, on suuri merkitys. Yleissopimuksen 12 artiklan mukaan lapsella on oikeus ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Yleissopimus siis katsoo, että lapsen tulee saada tietoa itseään koskevista asioista hänelle sopivalla tavalla.

On myös tärkeää huomata, että sijaissynnytyksen kautta syntyvä lapsi ei välttämättä ole ainoa lapsi, jota järjestely koskettaa. Huomiota tulisi myös kiinnittää sijaissynnyttäjänä toimivan perheeseen mahdollisesti kuuluvien lasten hyvinvointiin, ja siihen miten heidän kanssaan käsiteltäisiin, että perheeseen ei ole syntymässä uutta sisarusta. Muistiossa on todettu, että asiaa käsiteltäisiin ennakkoneuvonnan kautta, mutta Keskusliitto arvioi, että neuvontaa ja tukea tulisi olla saatavissa myös synnytyksen jälkeen.

Artikla 35: mukaan sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin estääkseen lasten ryöstämisen, myynnin ja kauppaamisen missään tarkoituksessa ja muodossa. Keskusliitto toteaa, että lainsäädännöllä tulee varmistaa, ettei riski lapsikauppaan lisäänty ja pitää tästä syystä hyvänä, että sijaissynnyttäjänä toimi aiotuille vanhemmille läheinen henkilö.

Sijaissynnytyjärjestelyihin liittyy paljon eettisiä ja juridisia kysymyksiä ja haasteita, niin lapsen, sijaissynnyttäjän kuin aiottujen vanhempienkin näkökulmasta. Lapset on yleisesti tunnustettu aikuisia haavoittuvammaksi ihmisryhmäksi ja sijaissynnytyjärjestelyä arvioitaessa, tulisi lähtökohtana olla lapsen oikeuksien kokonaisvaltainen turvaaminen. Vaikka sijaissynnytyjärjestely edellyttää sijaissynnyttäjän ja aiottujen vanhempien oikeuksien arvioimista ja turvaamista, on huomioitava, että niin sen toteuttamista arvioitaessa kuin myös mahdollista säätelyä mietittäessä, tulisi ensisijaisena arviointikriteerinä olla lapsen etu.